

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Тәрбиеленушілермен жұмыс жүргізуде менің ұстанымым

ЖАРИЯЛАНДЫ 21.10.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР nurturing care, ата-анамен серіктестік, жақын арадағы даму аймағы, инклюзия, мектепке дейінгі тәрбие, ойын арқылы оқыту, тілдік даму, ұлттық құндылықтар, экожүйелік тәсіл	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/183440/
---------------------------------	---	---

Қайнарбаева Алтынгүл Қыдырбайқызы

Тәрбиеші

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада балабақша тәрбиешісінің кәсіби ұстанымы ғылыми-әдіснамалық негіздермен талданады. Автордың тәжірибелік тәсілі Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты мен үлгілік оқу бағдарламасының талаптарына сәйкестендіріліп, бала дамуының экожүйелік моделі (Бронфенбреннер), мәдени-әлеуметтік теория (Л.С.Выготский), когнитивтік даму сатылары (Ж.Пиже) және М. Монтессори ілімімен ұштастырылады. Сондай-ақ «nurturing care» тұжырымдамасы аясында қауіпсіз, мейірімге толы ортаны ұйымдастыру, ойын арқылы оқыту, ата-ана-тәрбиеші серіктестігі, тілдік-сөйлеу дамуы мен инклюзия қағидаттары қарастырылады. Ұсынылған ұстанымдар күнделікті педагогикалық практикада қолдануға бейімделіп, әр бөлімде нақты механизмдер мен бағалау индикаторлары беріледі.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, ойын арқылы оқыту, жақын арадағы даму аймағы, nurturing care, экожүйелік тәсіл, инклюзия, ата-анамен серіктестік, тілдік даму, ұлттық құндылықтар.

КІРІСПЕ

Балабақша – баланың өмірлік жолының алғашқы қоғамдық баспалдағы, мұнда психологиялық қауіпсіздік, сүйіспеншілік және жүйелі құрылым қатар өрілуі тиіс. Менің

кәсіби ұстанымым – тәрбие процесін әр баланың даралығын құрметтейтін, оның құқығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ететін және мемлекеттік стандарт талаптарын (мақсат, нәтиже, орта, бақылау) толық орындайтын тұтас жүйе ретінде құру [1], [2]. Бұл жүйе халықаралық зерттеулермен үйлеседі: ерте балалық шақта мейірімге негізделген күтім мен дамытушы ортаның (nurturing care) берік негіз қалауы дәлелденген [3], ал білім саясатының тұрақтылығы мен сапасын көтеруде ЮНЕСКО ұсынған ECCE шолулары маңызды бағдар береді [4]. Педагогикалық әрекетім үш арнаға сүйенеді: ғылыми дәлдік (теория мен стандартқа сәйкестік), тәжірибелік тиімділік (ойын мен жобалық жұмыс) және қауымдастықпен серіктестік (ата-ана, мамандар, жергілікті мәдениет).

БАЛАНЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАДІРІ - ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНІҢ ӨЗЕГІ

Тәрбие жұмысының алғашқы қағидасы – баланың қадір-қасиетін тану және оның дауысына құлақ асу; бұл мен үшін күні бойғы ұйымдастырылған оқу қызметінен бастап, еркін ойын мен тұрмыстық дағдыларға дейінгі барлық әрекеттерде көрініс табады. Стандарт міндеттегендей, оқу нәтижесі бала тұлғасының үйлесімді дамуына бағытталуы керек, сондықтан әрбір күндік жоспарды жасарда мен «баланың мүддесі – ең жоғары құндылық» принципін нормативтік талаптармен ұштастырамын: жас ерекшелігіне сай мақсат, қауіпсіз орта, жағымды тәртіп ережелері және ата-анамен тұрақты кері байланыс [1], [2]. Бұл ұстаным «nurturing care» тұжырымдамасының бес доменін (денсаулық, тамақтану, ерте оқыту, қамқорлық қарым-қатынас, қауіпсіздік) топтағы өмірдің құрылымына енгізуді талап етеді: эмоциялық реттелуді қолдайтын қабылдау бұрышы, тыныш аймақ, сенсорлық материалдар, теңдестірілген күн тәртібі, тәртіпті үйрететін тұрақты рәсімдер [3]. Осындай орта баланың өзін-өзі бағалауын қолдап, дербестікке бастайды және ЮНЕСКО атап өтетін сапалы ECCE көрсеткіштерімен (ықпалдастық, инклюзия, мәдени сезімталдық) үйлеседі [4].

ДАМУ ОРТАСЫН ЭКОЖҮЙЕЛІК ТӘСІЛМЕН ҚҰРУ

Бала дамуын тек топ бөлмесімен шектеуге болмайды; ол отбасы, балабақша, қоғамдық орта және мәдени кеңістікпен өзара байланыста қалыптасады. Сондықтан мен өз жұмысымды Бронфенбреннердің экологиялық жүйелер теориясына сүйеніп ұйымдастырамын: микрожүйеде (топ, тәрбиеші, құрдастар) – эмоционалдық қауіпсіздік пен тұрақты ережелер, мезожүйеде (отбасы-балабақша өзара әрекеті) – ата-анамен біріккен жоспарлау және ортақ тәртіп стратегиялары, экзожүйеде (аудандық кітапхана, медицина ұйымы, музей) – серіктестік жобалар, макрожүйеде (ұлттық құндылықтар, тіл саясаты) – мемлекеттік стандартқа сай қазақ тілі мен мәдени компонентін күшейту, ал хроножүйеде – баланың өміріндегі өтпелі кезеңдерде (бейімделу, жаңа топқа көшу) қолдауды күшейту [6]. Бұл модель біздің нормативтік негізбен бірігіп, білім беру бағдарламасының сабақтастығын, тәрбиелік іс-шаралардың қоғаммен байланысын және

ата-ананың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді [1], [2]. Нәтижесінде әр бала өзін көпқабатты жүйенің маңызды мүшесі ретінде сезініп, әлеуметтік құзыреттерін ойын, еңбек және шағын қоғамдық қызмет арқылы дамытуға мүмкіндік алады.

ОЙЫНҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ ЖӘНЕ «ЖАҚЫН АРАДАҒЫ ДАМУ АЙМАҒЫ»

Менің әдістемелік өзегім – ойынға негізделген оқыту: ойын – баланың жетекші іс-әрекеті және ең табиғи когнитивтік зертханасы. Сабақ тұжырымдамасын құрағанда Выготскийдің «жақын арадағы даму аймағы» (ЖАДА) ұғымын тірек етемін: бала өз бетінше орындай алмайтын, бірақ ересек пен білікті құрдастың көмегі арқылы орындай алатын тапсырмалар диапазоны – дамытушы оқытудың нағыз нысанасы [5]. Осыған сәйкес мен «қаңқа» (scaffolding) стратегияларын қолданамын: үлгі көрсету, бірлескен қимыл, жетекші сұрақ, тілдік тіректер, қадамдық визуал, біртіндеп жауапкершілікті балаға көшіру; бұл тәсілдер ойын сценарийінің ішінде табиғи түрде еніп, когнитивтік жүктемені реттейді. Пиаже сипаттағандай, 2–7 жас аралығындағы балалардың ойлауы көрнекі-бейнелі және эгоцентрлік сипаттан біртіндеп децентрацияға өтетіндіктен, мен материалды сезім-қимыл, символдық және рөлдік ойын арнасы арқылы ұсынамын; тілдік-сөйлеу, логикалық операциялар мен сан ұғымы біртіндеп күрделенеді және қателесуге қауіпсіз алаңда бекітіледі [8]. Осылайша, ойын – оқу мақсатына бағытталған, бақылаумен сүйемелденген, бірақ баланың бастамасы мен қызығушылығын сақтайтын әрекет болып қалады.

ТІЛДІК-СӨЙЛЕУ ЖӘНЕ КОГНИТИВТІК ДАМУДЫ БАЙЫТУ: СЕНСОРИКАДАН БАЯНДАУҒА ДЕЙІН

Монтессори ортасының қағидаларын бейімдеп, мен сенсорлық материалдарды жүйелі қолданамын: көлем, пішін, текстура, дыбыс пен иіс бойынша саралау арқылы балада жіктеу-салыстыру, назар шоғырландыру, қимыл дәлдігі қалыптасады; бұл кейінгі жазу-оқу дағдыларының алғышартын жасайды [7]. Тілдік дамуды күшейту үшін бір күн ішінде «тыңдау-сөйлеу-суреттеу-әңгімелеу-драматизация-таңба» тізбегін жоспарлаймын: таңғы шеңберде сөздік қорды белсендендіретін шағын сюжеттер, кітаппен жұмыс кезінде болжау сұрақтары, суретті ретімен қою арқылы баяндау, рольдік ойынға тілдік тіректер беру, соңында баланың өз туындысын «қорғауы». Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы бойынша тіл – жоғары психикалық функциялардың тасымалдаушысы, сондықтан мен қазақ тілінде қарым-қатынас нормаларын, ұлттық фольклор элементтерін (санамақ, жаңылтпаш, мақал) және көпмәдени компаративистиканы енгіземін, ал Пиаже көрсеткен когнитивтік кезеңдерге сай, символдық ойынды нақты затпен бекітіп, біртіндеп абстракцияға көшіремін [5], [8]. Әр апта соңында балалардың сөйлеу ұзындығы, жаңа сөз саны, бірлескен ойын эпизодының ұзақтығы сияқты микро-

индикаторлармен мониторинг жасаймын; бұл стандартта көзделген күтілетін нәтижелерді нақты дерекпен байланыстырады [1].

ИНКЛЮЗИВТІ, ҚАУІПСІЗ ЖӘНЕ МЕЙІРІМГЕ ТОЛЫ («NURTURING CARE») ОРТА

Топтағы әрбір бала – бірегей; олардың кейбірі сөйлеуде, әлеуметтік өзара әрекетте немесе сенсорлық өңдеуде қосымша қолдауды қажет етеді. Мен инклюзивті тәсілді «кедергіні жою – қолжетімділікті арттыру – еркін таңдауды құрметтеу» үштігімен іске асырамын: кеңістікті аймақтарға бөлу және айқын визуалды кестелер, баламалы коммуникация құралдары (пиктограмма, ым-ишара), бір тапсырманың бірнеше тәсілмен орындалуына мүмкіндік, сенсорлық демалыс бұрышы, құрдастың көмегімен жұптық жұмыс. Бұл «nurturing care» қағидатымен тоғысып, эмоциялық қауіпсіздік пен жауапты ересекпен тұрақты байланысқа басымдық береді [3]. ЮНЕСКО-ның ECCE бойынша саясаттық шолулары инклюзияның жүйелі деңгейін – кадрларды даярлау, орта стандарттары, отбасымен жұмыс – талап ететінін көрсетеді [4]; мен осыны жергілікті контексте іске асырып, ата-анамен тұрақты кеңес беру, үй жағдайына бейімделген микро-жаттығулар тізбесін беру және қажет кезде мамандар (психолог, логопед, дефектолог) желісімен байланыстырамын. Инклюзия этикасы тәртіпті «жазалау емес, оқыту» деп түсіндіріп, қалпына келтіруші практика элементтері арқылы әлеуметтік дағдыны бірге үйренуге бағыттайды; бұл тәсіл балалардың өзара жанашырлығын күшейтеді және ұзақ мерзімді әл-ауқатына әсер етеді [3], [4].

АТА-АНАМЕН СЕРІКТЕСТІК, ЦИФРЛЫҚ ГИГИЕНА ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Мен тәрбие жұмысын ата-анамен тең құқылы серіктестікке құрып, «баланың дамуы – ортақ жобамыз» қағидасын ұстанамын: ай сайынғы шеберлік сағаттары, ашық есік күндері, үйдегі оқу-ойын карталары, отбасы мерекелері мен шағын әлеуметтік жобалар (мектепке дейінгі экосенбілік, кітап алмасу). Экожүйелік тұрғыдан бұл мезожүйені нығайтады [6] және стандарт талап еткен білім беру салаларының (қатынас, таным, шығармашылық, денсаулық) сабақтастығын үй ортасына жалғайды [1], [2]. Қазіргі ақпараттық ортада цифрлық гигиена – жеке тарау: экран уақытының жасқа сай лимиті, бірлескен көру, мазмұнды талдау, белсенді ойынмен баланста ұстау, құрылғыны марапат не жаза ретінде қолданбау; мұның бәрін ата-анамен келісіп, күн тәртібіне енгіземіз. Сонымен бірге ұлттық мәдени кодты заманауи әдіспен жеткізу – ән, би, қолөнер, салт-дәстүр элементтері мен жергілікті тарихи-экологиялық танысу; бұл баланың мәдени сәйкестігін қалыптастырып, тіл мен құндылықты табиғи түрде сіңіреді, ал көптілді ортада қарым-қатынастың сыпайы нормаларын қалыптастыруға жағдай жасайды [4], [7].

ҚОРЫТЫНДЫ

Тәрбиеші ұстанымы – жеке наным емес, ғылыми теориялар мен ұлттық стандарттарға табан тіреген, бала мүддесін қорғауға бағытталған жүйе. Менің кәсіби бағдарым баланың тұлғалық қадірін алдыға қояды, дамытушы ортаны экожүйелік тәсілмен құрады, ойынға негізделген оқытуды ЖАДА аясында ұйымдастырады, тілдік-сөйлеу мен когнитивтік дамуды сенсорлық тәжірибемен байытады, инклюзивті және мейірімге толы ортаны қамтамасыз етеді, ал ата-анамен серіктестік пен цифрлық гигиенаны ұлттық құндылықтармен ұштастырады. Мұндай тұтастық Қазақстанның мектепке дейінгі білім беру стандарттарымен толық үйлесіп, ЮНЕСКО мен ДДСҰ ұсынған дәлелдерге негізделген халықаралық бағыттармен сәйкестікте балалардың ұзақ мерзімді әлауқатын күшейтеді [1]-[4], [6]-[8].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

[1] **Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің, 2022 жылғы №348 бұйрығы.** «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты». *Әділет* құқықтық ақпараттық жүйесі. Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> Адалет

[2] **«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» (2022).** *Әділет* порталындағы ресми нұсқа. Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200030183> Адалет

[3] **World Health Organization.** *Nurturing care for early childhood development* (ресми бет). Қолжетімді: <https://www.who.int/teams/maternal-newborn-child-adolescent-health-and-ageing/child-health/nurturing-care> Всемирная организация здравоохранения

[4] **UNESCO.** *Policy review report: Early childhood care and education in Kazakhstan.* Қолжетімді: <https://unesdoc.unesco.org/ark%3A/48223/pf0000139750> UNESCO

[5] **Выготский, Л.С.** *Мышление и речь* (1934). Орыс тіліндегі толық мәтін (PDF). Қолжетімді: <https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/1934/thinking-speech.pdf> marxists.org

[6] **Bronfenbrenner, U.** *The Ecology of Human Development* (толық мәтін, PDF). Қолжетімді: https://raggeduniversity.co.uk/wp-content/uploads/2025/02/1_x_The-Ecology-of-Human-Development_-_Experiments-by-Nature-and-Urie-Bronfenbrenner-Harvard-University-Press-Cambridge-Mass-1979-_compressed.pdf Ragged University

[7] **Montessori, M.** *The Absorbent Mind* (толық мәтін, Archive.org). Қолжетімді: <https://archive.org/details/absorbentmind031961mbp> Архив Интернета

[8] **Пиже, Ж.** *Речь и мышление ребенка* (АСТ, 2020, PDF). Қолжетімді: https://static.21vek.by/img/galleries/5896/58/ast_03986_5ece1f5a16e8b.pdf static.21vek.by

*Ескертпе: Мақала мәтінде келтірілген [1]–[8] сілтемелері қойылды

ҚМ АА Қуәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.